

NAMANGAN VILOYATI YANGIQO‘RG‘ON TUMANI SHEVASIDA QARINDOSH- URUG‘ NOMLARINING QO‘LLANILISHI

To‘raboyeva Maftuna Sirojiddin qizi

University Of Business and Science universiteti

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

G‘ofurova Mushtariy Qahramon qizi

University Of Business and Science universiteti

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19394544>

Annotatsiya: Ushbu maqolada Namangan viloyati Yangiqo‘rg‘on tumani shevasida qo‘llaniladigan qarindosh-urug‘ nomlari tahlil qilinadi. Maqolada qarindoshlik atamalarining leksik xususiyatlari, ularning adabiy tildan farqli jihatlari hamda shevaga xos fonetik o‘zgarishlar yoritilgan. Jumladan, ota-ona, aka-uka, opa-singil, bobo-buvi va quda-andachilikka oid nomlarning turli variantlari misollar asosida ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, ushbu atamalarda uchraydigan tovush almashinuvi, unli o‘zgarishi va so‘z shakllarining soddalashuvi kabi hodisalar izohlangan. Tadqiqot natijalari Yangiqo‘rg‘on shevasining o‘ziga xosligini hamda qarindoshlik terminlarining milliy madaniyatdagi o‘rnini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: *dialektologiya, o‘zbek dialektologiyasi, lahja, dialect, dialektizm, sheva, Yangiqo‘rg‘on shevasi, qarindosh-urug‘ nomlari.*

Abstract. This article analyzes kinship terms used in the dialect of Yangiqorgon district, Namangan region. The article examines the lexical features of kinship terminology, their distinctions from the literary language, and dialect-specific phonetic changes. In particular, various forms of terms related to parents, siblings, grandparents, and in-law relationships are discussed with illustrative examples. The study also explains such phenomena as sound alternation, vowel shifts, and simplification of word forms found in these terms. The research findings demonstrate the distinctive character of the Yangiqorgon dialect and the role of kinship terminology in national culture.

Keywords: *dialectology, Uzbek dialectology, dialect, dialectism, subdialect, Yangiqorgon dialect, kinship terms.*

Аннотация. В данной статье анализируются названия родственных отношений, употребляемые в говоре Янгикурганского района Наманганской области. В статье рассматриваются лексические особенности терминов родства, их отличия от литературного языка, а также фонетические изменения, характерные для данного говора. В частности, на конкретных примерах рассмотрены различные варианты наименований, связанных с родителями, братьями и сёстрами, дедушками и бабушками, а также со свойственниками. Кроме того, объясняются такие явления, как чередование звуков, изменение гласных и упрощение словоформ, встречающиеся в данных терминах. Результаты исследования свидетельствуют о самобытности янгикурганского говора и роли терминов родства в национальной культуре.

Ключевые слова: *дialeктология, узбекская dialeктология, наречие, dialekt, dialektizm, говор, янгикурганский говор, названия родственных отношений.*

O‘zbek tilining hududiy lahja va shevalari milliy til boyligining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Har bir hudud shevasi o‘zining fonetik, leksik va grammatik xususiyatlari bilan

ajralib turadi. [1] Xususan, Namangan viloyati Yangiqo‘rg‘on tumani shevasi leksik jihatdan boy bo‘lib, ayniqsa qarindosh-urug‘ nomlarini ifodalashda o‘ziga xoslik kasb etadi.

Qarindoshlik atamaları xalqning turmush tarzi, ijtimoiy munosabatlari va mentaliteti bilan chambarchas bog‘liqdir.[3] Yangiqo‘rg‘on shevasida qarindoshlarni chaqirishda adabiy til shakllaridan farqli bo‘lgan ko‘plab variantlar qo‘llaniladi. Ushbu maqolada mazkur shevada qo‘llaniladigan qarindoshlik atamaları va ularning fonetik xususiyatlari tahlil qilinadi.

Asosiy qism

1. Ota-onani chaqirish shakllari

Yangiqo‘rg‘on shevasida ota va onani chaqirishda bir nechta variantlar uchraydi.

Onani chaqirish shakllari:

Opa [ɔpa]

Oya [ɔja]

Aya [aja]

Adabiy tildagi “ona” so‘zi o‘rniga “oya”, “aya” shakllarining qo‘llanishi unlilar almashinuvi va soddalashuv jarayoni bilan izohlanadi.

Otani chaqirish shakllari:

Dada [dada]

Ota [ata]

Ada [ada]

Bu yerda “ota” so‘zining “ada” shaklida aytilishi undosh tovush almashinuvi (t → d) hodisasi bilan bog‘liq.

2. Ota va ona tomondan qarindoshlar

Onaning aka-ukasi:

Tog‘a [tɔɣa]

Amaki [amaki]

Otaning aka-ukasi:

Amaki [amaki]

Katta dada [kætta dada]

Kichkina dada [kitʃkina dada]

Bu shakllarda hurmat va yosh farqini ifodalash maqsadida “katta” va “kichkina” aniqlovchilari qo‘llaniladi.

Onaning opa-singlisi:

Xola [xɔla]

Otaning opa-singlisi:

Amma [amma]

3. Bobo-buvi va katta avlod vakillari

Onaning ota-onasi:

Acha [atʃa]

Bobo [bɔbɔ]

Buvi [buvɪ]

Atata [atata]

Otaning ota-onasi:

Bobo-buvi [bɔbɔ buvɪ]

“Acha”, “Atata” shakllari kichraytirish va mehr ifodalovchi variantlar sifatida qo‘llaniladi.

4. Farzandlar va yon qarindoshlar

Opa-singil farzandlari:

Xolavachcha [xɔlavatʃʃa]

Aka-uka farzandlari:

Amakivachcha [amakivatʃʃa]

Bu shakllarda “-vachcha” qo‘shimchasi qarindoshlik munosabatini bildiradi.

5. Quda-andachilik va nikoh orqali qarindoshlik

Opaning eri:

Pochcha [pɔʃʃa]

Jeza [ʒeza]

Akaning xotini:

Yanga [jaŋa]

Kelinoy [kelinɔj]

Qaynona-qaynota tomoni:

Kelin [kelin]

Qaynsingil [qajnsɪŋɪl]

Qayni (ism bilan chaqirish odati mavjud)

Xon qizim [xɔn qɪzɪm]

Shevaning fonetik xususiyatlari

Yangiqo‘rg‘on shevasida quyidagi fonetik hodisalar kuzatiladi:

Undosh almashinuvi: *ota* → *ada* (*t* → *d*).

Unli o‘zgarishi: *ona* → *oya/aya*.

Bu xususiyatlar shevaning o‘ziga xos fonetik tizimga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Namangan viloyati Yangiqo‘rg‘on tumani shevasida qarindosh-urug‘ chaqirilish nomlari rang-barang va leksik jihatdan boydir. Ushbu atamalar nafaqat qarindoshlik munosabatlarini, balki hurmat, mehr va ijtimoiy yaqinlikni ham ifodalaydi.

Shevada adabiy tilga nisbatan fonetik o‘zgarishlar, tovush almashinuvi va so‘z variantlari keng uchraydi. Bu esa mazkur hudud shevasining mustaqil lingvistik tadqiqot ob‘ekti sifatida muhimligini ko‘rsatadi.

Qarindoshlik atamaları xalqning milliy qadriyatları va oilaviy munosabatlarini aks ettiruvchi muhim leksik qatlam hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Ashirboyev S. O‘zbek dialektologiyasi. – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2013. – 87 b.
2. Begmatov E. O‘zbek tilining leksik qatlamlari. – Toshkent: Fan, 1985. – 224 b.
3. Borovkov A.K. Leksika sredneaziatskogo tefsira XII–XIII vv. – Moskva: Nauka, 1963. – 366 s.
4. Hojiyev A. O‘zbek tili morfologiyasi, leksikologiyasi va leksikografiyasining nazariy masalalari. – Toshkent: Fan, 2010. – 168 b.
5. Ismoilov H. O‘zbek xalq shevalarining leksikasi. – Toshkent: Fan, 1977. – 136 b.
6. Kononov A.N. Grammatika sovremennogo uzbekskogo literaturnogo yazyka. – Moskva–Leningrad: AN SSSR, 1960. – 447 s.
7. Nafasov T. O‘zbek shevalarining izohli lug‘ati. – Toshkent: O‘qituvchi, 1981. – 240 b.

8. Raximov S. Namangan viloyati shevalarining fonetik xususiyatlari. – Toshkent: Fan, 1994. – 112 b.
9. Reshetov V., Shoabduraxmonov Sh. O‘zbek dialektologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1978. – 231 b.
10. Tursunov U., Muxtorov A., Rahmatullayev Sh. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: O‘zbekiston, 1992. – 399 b.
11. Yunusov R. O‘zbek shevalari leksikologiyasi. – Toshkent: Fan, 1975. – 184 b.
12. Zikrillaev G. O‘zbek tili leksikologiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2015. – 248 b.